

Výkladové poznámky k biblickým veršom z úlohy č. 6

Ked' sa niekto hrá na Boha

Základný verš:

(Iz 25,9 SEkP) *V ten deň sa povie: Hľa, on je náš Boh, v neho sme dúfali, on nás spasí! On je Hospodin, v neho sme dúfali, jasajme a radujme sa z jeho spásy!*

Doslovný preklad tohto verša znie: "A povie v ten deň on: Hľa! Boh náš toto, napäto sme očakávali k nemu a zachraňuje nás. Toto Hospodin, napäto sme očakávali k nemu, plesajme a radujme sa v jeho spáse!"

Tento verš je vyvrcholením oslavnej piesne vykúpených. "A povie v ten deň on" jedná sa tu o vykúpený ľud. Je to reflexia ľudu na Božiu spásu. O aký deň sa jedná? To nám napovedá začiatok ôsmeho verša, ktorý tento deň popisuje týmto spôsobom: "Navždy pohltí smrť a Pán, Hospodin, zotrie slzu z každej tváre..." Jedná sa teda o deň, kedy smrť bude porazená a ľudskému náreku bude koniec.

SEkP prekladá "v neho sme dúfali" alternatívny preklad je "napäto sme očakávali k nemu", čo bližšie vysvetľuje pojem "dúfať". Sloveso je v intenzívnom stupni (Piel) v dokonavom tvare a slová "k nemu" poukazujú na smer tohto napätého čakania. Nádej teda spočíva v napätom, ale pritom trepezlivom čakaní smerom k Bohu. Pieseň spasených vyznáva, že táto nádej, toto očakávanie, sa oplátilo. Boží ľud sa konečne dočkal spásy.

Záver deviateho verša má dve slovesá, ktoré je možné preložiť ako kohortatívy (tj. prikazovací tvar pre prvú osobu). Naplnenie tohto očakávania, tejto nádeje, je hodné oslavy a radosti. Naplnením očakávania je "jeho spása", teda záchrana.

Nedeľa: Súd nad národmi

(Iz 13,1-2 SEkP) ¹*Výrok proti Babylonu, ktorý vo videní prijal Izaiáš, Ámocov syn.* ²*Na pustom vrchu zdvihnite zástavu, hlasno na nich volajte, mávajte rukou, nech vojdú bránami kniežat.*

Trináskou kapitolou začína akýsi druhý zväzok proroka Izaiáša, ktorý pokračuje až do Iz 27,13 a zvykne sa nazývať "Bremeno Babylona"¹ a pozostáva najmä z proroctiev proti národom, avšak akúsi ústrednú tému tu má práve Babylon. Poukazuje to na fakt, že sa nejedná iba o súd nad Izraelom, alebo nad Judskom, ale dotýka sa to celej zeme. Za všetkým, čo sa tu odohráva stojí Hospodin. Pozrime si, čo k tomu dodáva WATTS:

Vojny v Palestíne, počas Asýrskeho a Babylonského obdobia, boli nočnými morami takého rozsahu a spôsobovali také pustošenie v krajine, že sa s nimi nič predtým nedalo porovnať. Kde bol YHWH za ten čas a pri tých hrozných udalostiach? Kniha bremien (2. dejstvo) hovorí o tejto otázke. Tvrdí, že YHWH nebol k udalostiam jednoducho dohnaný. Bol príčinou, činiteľom a organizátorom a zároveň tým, ktorý tiež

¹ WATTS, J. D. W. Word Biblical Commentary: *Isaiah 1-33*. vol. 24. Grand Rapids: Zondervan, 2018 (ePub edition). 1031 s. ISBN 978-0-310-58857-3. str. 522.

vojny ukončil. Všetky boli súčasťou "dňa" YHWH. Všetky boli výsledkom izraelského / judského / jeruzalemského odpadlivity a tiež hriechov iných národov. Pozemok bolo treba vyčistiť a vykonal to YHWH.²

"Izaiášova trinásť kapitola má určité styčné body (a nie je ich málo) s Ježišovou záverečnou rečou k učeníkom, známou ako 'synoptická apokalypsa'.³ A zároveň môže byť podkladom aj pre Zj 18, ktorá sa týka najmä Babylonu.

vv. 1-2: Prvým slovom tohto nového oddielu je *massá*, čo znamená "bremeno" alebo "daň", ale tiež "výrok"⁴. Toto slovo "sa zdá byť odvodené od koreňa 'zdvihnúť', alebo 'niešť'. Podstatné meno môže znamenať 'záťaž', alebo 'ťažkú reč'.⁵ Kombinácia týchto významov môže ukazovať na Hospodinovu zdvihnutú ruku, ktorou dáva pokyn armádam k vojne. Pokyn armádam je viditeľný už hneď v nasledujúcom verši (v. 2). V Izaiášovi je tu po prvý krát spomenuté mesto Babylon a zo všetkých národov spomenutých v tejto časti (Iz 13-27) je to jediný národ, ktorý sa nijakým spôsobom nepodielal na udalostiach v Palestíne v 8. storočí pred Kr.

Pondelok: Pád mesta Babylon

(Iz 13,19-21 SEkP) ¹⁹*Babylon, ozdoba kráľovstiev, pyšná okrasa Chaldejcov, pochodí, ako keď Boh rozvrátil Sodomu a Gomoru. ²⁰Neobývaný bude navždy, neosídlený po všetky pokolenia; Arab si tam nepostaví stan a pastieri sa tam neusídli. ²¹Bude tam sídlit' púštna zver, ich domy zaplnia sovy; budú sa tam zdržiavať pštrosy a besy tam budú poskakovať.*

Popisu pádu Babylonu predchádza v 17. verši informácia o tom, prostredníctvom koho bude Hospodin v budúcnosti Babylon súdiť - prostredníctvom Médov (v. 17). Perzský kráľ Kýros, ktorý dobyl Babylon "mal matku Médku"⁶ a bol kráľom zjednoteného kráľovstva Médov a Peržanov.

v. 19: Tento verš poukazuje na dôvody konca Babylonu. Pýcha, práve tá je tu v súvislosti so spomenutými mestami Sodoma a Gomora, ktoré sa stali akýmsi príkladom hriechnosti a vzorom toho, kam vedie pýcha. No najmä Sodoma a Gomora už nikdy neboli obnovené a rovnaký údel čaká aj mesto Babylon.

Ďalší motív sa ukrýva v názve obyvateľov tohto mesta. "Chaldeji", hebrejsky *kasdím* znamená "čarodejnici"⁷. HELLER túto skupinu ľudí charakterizuje ako tých, "ktorí sa snažia

² WATTS, J. D. W. Word Biblical Commentary: *Issaiah 1-33*. str. 533.

³ BENEŠ, Jiří. Ozvěny Iziášova volání: *Slova Izaiášova proroctví pro každodenní zamyšlení*. Praha: Návrat domů, 2012. 431 s. ISBN 978-80-7255-280-1. str. 73.

⁴ PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. 4. vyd. Praha: Kalich, 2006. 188 s. ISBN 80-7017-029-8. str. 107.

⁵ WATTS, J. D. W. Word Biblical Commentary: *Issaiah 1-33*. str. 541.

⁶ tamtiež, str. 567.

⁷ HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Advent-Orion, 2003. 630 s. ISBN 80-7172-865-9. str. 264.

(veštami a čarami) preniknúť do poriadku súcna a (nábožensky) ho ovládnuť."⁸ Inak povedané, čarodejníctvo sa dá charakterizovať tak, že pomocou posvätných (tj. náboženských) predmetov alebo úkonov získať moc nad nadprirodzenými silami (nad Bohom alebo bohmi). To je veľmi podobné tomu, čo sa odohrávalo v Gn 11 pri stavbe babylonskej veže.

vv. 20-21: Tieto verše popisujú opustenosť mesta. Divé zvieratá boli spájané s démonmi. Zmienka o Arabovi značí, že dokonca si tam ani kočovníci nepostavia dočasné príbytky.

Celú túto časť o páde historického mesta Babylon obratne prepája so zmienkou zo Zjavenia 18,2 o páde duchovného Babylona Jiří BENEŠ:

Ako Izaiáš, tak Ján svorne vyhlasujú koniec, zánik Babylona. Z Izaiášovho obširného a plastického popisu preberá Ján len niektoré formulácie... Izaiáš dôkladne vysvetľuje, aby bolo nado všetku pochybnosť jasné, zrozumiteľné a isté, že Babylon bude úplne, celkom a nevratne Bohom zničený a zabudnutý (podobne Edóm Iz 34,9-16). Babylon neprežije, jeho životný štýl nemá budúcnosť, nejde od neho nič očakávať a nie je možné ho brať vážne. Je načisto odpísaný.

To, čo Ján vyjadruje dvojitým (resp. štvoritým Zj 14,8) "padol", teda istotu úplného zániku, vyjadruje Izaiáš množstvom prirovnání a popisom spustnutia zdevastovaného miesta. Ján však vníma Izaiášov popis duchovne. Miesto o zveri hovorí o démonoch. Jednak mu k tomu Izaiáš dáva slovom "besy" príležitosť, jednak vo vtedajšej dobe boli v predstavách ľudí zvieratá s nečistými silami spojené (porov. Lv 16,20-22; Mk 5,11-13). Ján toho využíva pre zdôraznenie nebezpečného duchovného vplyvu, ktorý Babylon mal. Zánikom Babylona sa teda ukazuje jeho pravá tvár: tou je skutočnosť, že Babylon bol a je miesto, kde žijú démoni.⁹

Utorok: Pád pyšného kráľa

(Iz 14,12-15 SEkP) ¹²*Ako si padla z neba, žiarivá zornička! Zrazený si na zemi, vládca nad národmi!* ¹³*Ved' v srdci si si povedal: Do nebies vstúpim, až nad Božie hviezdy vyvýšim svoj trón, sídlit' chcem na vrchu zhromaždenia, na najkrajnejšom severe.* ¹⁴*Vystúpim do výšin oblakov, prirovnám sa k Najvyššiemu.* ¹⁵*Do podsvetia si však zvrhnutý, do najhlbšej jamy.*

Iz 14,3-21 tvorí tzv. "posmešnú pieseň"¹⁰ nad pádom tyrana. Obsahuje v sebe prvky náreku, ktorý je však parodovaný. Izaiáš tu predpovedá pád babylonského kráľa, čo je v Izaiášovej dobe mimoriadna vec, pretože nič nesvedčilo o tom, že by babylonský kráľ mohol vtedy padnúť. Verše 12-15, ktoré popisujú kráľov pád z neba, sú dnes pod vplyvom novozákonných ohlasov na tento Izaiášov text, pripisované samotnému diablu (viď Lk 10,8; Zj 8,10; 12,9). Avšak primárne je tu reč o babylonskom kráľovi, ktorý zatúžil vyvýšiť svoju vládu až nad bohov a preto ho čaká pád.

⁸ HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*. str. 265.

⁹ BENEŠ, Jiří. *Ozvěny Izaiášova volání: Slova Izaiášova proroctví pro každodenní zamyšlení*. str. 83.

¹⁰ WATTS, J. D. W. *Word Biblical Commentary: Isaiah 1-33*. str. 581.

v. 12: "Žiarivá zornička" - v hebrejskej Biblii je na tomto mieste *Heilel ben-Šachar*, čo sa dá preložiť ako "Zornička"¹¹ (*Heilel*), "syn úsvitu / rannej zory"¹² (*ben-Šachar*). Všetko sú to mená spojené so starovekou mytológiou. Septuaginta prekladá *Heilel* do gréčtiny ako *Heósforos*, tento grécky preklad následne prekladá Vulgáta do latinčiny ako *Lucifer*. Práve z tohto prekladu vznikla tradícia nazývať satana menom Lucifer. "Ugaritský text (Šachar a Šalem) zobrazuje Elovo splodenie Šachara a tiež jeho narodenie jednou z Elových manželiek. Je považovaný za paralelného so Šalemom, bohom súmraku."¹³ Dvanásť verš teda hovorí o páde boha. Je to výsmech nad človekom, ktorý sa pokladal za boha. BENEŠ poukazuje na súvislosť s hadom v raji:

[Babylonský kráľ] Usiloval byť najvyššie, ako je len možné - byť priamo vedľa Najvyššieho. Táto tendencia je pre Babylon úplne príznačná, ako nám dokladá príbeh o stavbe babylonskej veže (Gn 11,1-9). Text však nevylučuje, že chcel byť rovný Hospodinovi (porov. Malý roh v Da 8,10-11). Potom by však text vypovedal súčasne o babylonskom kráľovi aj o hadovi, ktorý túto túžbu na seba človeku dokonca sám prezradil (Gn 3,5). To znamená, že babylonský kráľ má s oným hadom zrejme niečo spoločného (had má v kráľovi svoje spodobnenie) a Izaiášov text vypovedá (prorokuje) tiež o páde tohto hada (Zj 12,9)...

Zornička bola vo vtedajších mýtoch božstvo. Syn tohto božstva bol vo vtedajšom svete akýsi nadčlovek, poloboh. V novozákonnej klasifikácii potom démon. Aj prezývka babylonského kráľa teda odkazuje čitateľa k úvahám o tom, že Izaiášovo proroctvo nepriamo vyhlasuje porážku hada - satana (J 16,11). S tým súvisí aj skutočnosť, že v Starom zákone sa "hviezda" v jednotnom čísle užíva výhradne ako metafora pre mesiáša. Výnimkou je práve Iz 14,12. Ak je použitá aj tu, potom naznačuje, že Syn Zorničky je pseudomesiáš, teda niekto, kto sa na mesiáša len hrá (2K 11,14)...

Novozákonné učenie o démonoch a satanovi je pozoruhodne jednotné v tom, že satana ukazuje ako už porazeného nepriateľa, ktorého vplyv je tu len dočasný. Spoločným menovateľom novozákonných ohlasov Iz 14,12 je odmietnutie satana, jeho odmocnenie, zoslabenie a odsúdenie.¹⁴

vv. 13-15: Verše 13 a 14 používajú opäť prirovnania zo starovekých mytologických predstáv o sídle bohov (nebesia, vrch zhromaždenia, najkrajnejší sever). "Text v Izaiášovi hovorí o tyranskom kráľovi, ktorého nepremôže odpor boha, ale jeho vlastná ambícia byť tak vysoko ako boh."¹⁵ Dôsledkom tejto jeho snahy je presný opak, než o čo kráľ usiluje - pád do *šeolu* (tj. do podsvetia). Metaforickým výrazom pre *šeol* je tu použité slovo *bór*, voľne preložené ako "jama", v skutočnosti išlo o podzemnú cisternu (podobnú, do ktorej hodili Jozefa jeho bratia v Gn 37,24). *Šeol* teda nepredstavuje miesto pod zemou, kde "žijú" duše mŕtvych, ale znamená jednoducho hrob, miesto zániku a rozkladu.

¹¹ PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. str. 42.

¹² tamtiež, str. 166.

¹³ WATTS, J. D. W. *Word Biblical Commentary: Isaiah 1-33*. str. 586.

¹⁴ BENEŠ, Jiří. *Ozvěny Izaiášova volání: Slova Izaiášova proroctví pro každodenní zamyšlení*. str. 84-86.

¹⁵ WATTS, J. D. W. *Word Biblical Commentary: Isaiah 1-33*. str. 587.

Streda: Babylon ako symbol vzbury proti Bohu

(Iz 14,22 SEkP) *Povstanem proti nim - znie výrok Hospodina zástupov - a vyhubím v Babylone meno tých, čo zostali, rod i potomstvo - znie výrok Hospodina.*

Tento verš hovorí o úplnom zániku Babylončanov. "Podľa Hospodinovho zaslúbenia bude mať Izrael ostatok, zatiaľ čo Babylon nie."¹⁶ Zároveň v tomto verši môžeme vidieť ozvenu príbehu o babylonskej veži, ktorú sa rozhodli postaviť až do neba (tzn. až k Bohu), aby si "urobili meno" (Gn 11,4 Roh.). "'Meno', zahŕňa jeho reputáciu, slávu a hodnotu."¹⁷

(Zj 17,4-6 SEkP) *⁴Žena bola odetá do purpuru a šarlátu a ozdobená zlatom, drahými kameňmi a perlami, v ruke mala zlatý pohár, plný ohavností a nečistoty svojho smilstva. ⁵Na čele mala napísané meno, tajomstvo: Veľký Babylon, matka neviestok a ohavností zeme. ⁶Videl som tú ženu, spitú krvou svätých a krvou Ježišových mučeníkov. Keď som ju uzrel, veľmi som sa začudoval.*

Pre Jánových súčasníkov bol Babylon krycím menom pre mesto Rím.¹⁸ V eschatologickej perspektíve však tento pojem prekračuje aj obraz starovekého mesta Rím. "V Zjavení predstavuje Babylon krátkodobú koalíciu draka, šelmy a falošného proroka. Každý z nich má svoju vlastnú históriu, ale v dobe konca sa spoja dohromady pri podvádzaní a nátlaku."¹⁹

Žena je tu predstavená ako neviestka, popis jej oblečenia (použité materiály, porovnaj s Ex 28) však pripomína kňazské rúcho. V hebrejčina má totiž slovo "prostitútka" rovnaký základ so slovom "svätý". V starovekom Oriente sa na kultových miestach nachádzali ašery "symboly bohyně plodnosti, ktorá mala tiež svoje kňazky oddávajúce sa prostitúcii v službe svojej bohyně. Pozoruhodné je ich meno *kedešót* a ich mužských náprotivkov *kedešim*, oboje súvisí s výrazom *kadoš* = svätý! Nie sú to však svätci a svätice, ale zasvätení, tj. oddelení pre službu bohyni."²⁰ Prostitútky mali v pohanskom starovekom svete náboženskú funkciu, preto aj za ženou jazdiacou na šelme si vieme vidieť náboženský rozmer. "Zatiaľ čo smilnica predstavuje náboženské spojenie doby konca, šelma symbolizuje celosvetové spojenie politických mocností."²¹

Šiesty verš ukazuje Jánovo veľké prekvapenie nad touto ženou. "Jeho reakcia naznačuje, že poznal o koho ide. Poznáva v nej ženu, ktorá utiekla na pustatinu (Zj 17,3), aby

¹⁶ MACARTHUR, John. Starý zákon: komentár verš po verši. Kroměříž: Didasko, 2015. 1153 s. ISBN 978-80-87587-17-1. str. 831.

¹⁷ WATTS, J. D. W. Word Biblical Commentary: *Isaiah 1-33*. str. 592.

¹⁸ vid' BRUCE, F. F. "Babylon" in DOUGLAS, J. D. (ed.). *Nový biblický slovník*. 2. vyd. Praha: Návrat domů, 2009. ISBN 978-80-7255-193-4. str. 83.

¹⁹ STEFANOVIČ, Ranko. Zjevení Janovo: *Průvodce knihou Zjevení*. Praha: Advent-Orion, 2017. 254 s. ISBN 978-80-7172-707-1. str. 204-205.

²⁰ BIČ, Miloš. Palestina od pravěku ke křesťanství: *II. Kult a náboženství*. Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1949. 395 s. str. 129.

²¹ STEFANOVIČ, Ranko. Zjevení Janovo: *Průvodce knihou Zjevení*. str. 206.

unikla prenasledovaniu draka behom prorockej doby 1260 dní stredoveku (Zj 12,13-14). To naznačuje, že tento protivník Božieho ľudu doby konca bol kedysi Kristovou vernou cirkvou."²² Identita tejto neviestky je odhalená: "V línii biblických obrazov symbolizuje táto prostitútka z knihy Zjavenie nevernosť Božieho ľudu. Z pohľadu Novej zmluvy je to cirkev, ktorá sa uchýlila z cesty a kompromitovala sa s pozemskými milencami. Meno, ktoré ju opisuje Veľký Babylon, (Zj 17,5) dáva zreteľne najavo jej náboženskú podstatu a zároveň prezrádza jej pýchu a ctibažnosť zaujať Božie miesto."²³

(Zj 18,1-3 SEkP) *¹Potom som videl zostupovať z neba iného anjela, ktorý mal veľkú moc. Jeho slávou sa rozžiarila zem. ²I zvolal mohutným hlasom: Padol, padol veľký Babylon a stal sa príbytkom démonov, skrýšou všetkých nečistých duchov, skrýšou všetkých nečistých vtákov, skrýšou všetkej nečistej a nenávidenej zveri, ³lebo všetky národy pili z vína vášne smilstva tej neviestky a králi zeme s ňou smilnili a kupci zeme zbohatli z jej nadmerného prepychu.*

Celá 18. kapitola sa venu pádu Babylona a náreku nad ním. Posolstvo o páde je vlastne opakovaním a rozšírením posolstva druhého anjela zo Zj 14, avšak ako také vychádza práve z proroka Izaiáša (Iz 21,9), kde tento prorok predpovedal pád a zánik historického mesta Babylon. "Zrútenie Babylona doby konca je tak isté ako pád starovekého Babylona. Rovnako ako starozákonný Babylon, tak aj tento náboženský systém doby konca sa stal príbytkom démonov, nečistých duchov a nečistých vtákov (porov. Iz 13,19-22; Jr 50,39). Ján na pozadí osudu starozákonného Babylonu ukazuje skazu tohto odpadnutého náboženského systému doby konca."²⁴

Štvrtok: Konečné víťazstvo Siona

(Iz 24,21-22 SEkP) *²¹V ten deň Hospodin potrestá nebeské zástupy na výsosti aj zemských kráľov na zemi. ²²Spolu budú zhromaždení ako väzni v jame, zavretí pod zámkom a po mnohých dňoch potrestaní.*

Tieto verše poukazujú na Hospodinov deň, deň súdu nad tými, ktorí odmietli uznať Hospodina za svojho Boha. Kľúčovým termínom tohto textu je slovo odvodené z hebrejského slovesného koreňa *pqd*, ktoré je široko významové a dá sa preložiť ako "pozorovať, potrestať, spočítať, navštíviť, povolať..."²⁵. Aj z iných archeologických nálezov tohto výrazu nie je jasné jednotné čítanie významu. "Toto sloveso sa nachádza v *Tell Arad* na keramických črepoch č. 24 ('a dal ich do svojej starostlivosti'; čítanie *bqd* ako *pqd*;) a pravdepodobne v nápise B. pohrebnej jaskyne *Kirbet Beit Lei*. Podstatné meno *mpqd* sa vyskytuje na keramických

²² tamtiež, str. 207.

²³ DOUKHAN, Jacques. *Krik nebies: Prorocký výklad Apokalypsy*. Vrútky: Advent-Orion, 1999. 230 s. ISBN 80-88960-12-6. str. 163.

²⁴ STEFANOVIČ, Ranko. *Zjevení Janovo: Průvodce knihou Zjevení*. str. 215.

²⁵ PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. str. 132.

črepech v *Tell Ira* s významom 'prezývka' alebo 'sčítanie ľudu'.²⁶ Tento výraz v sebe obsahuje prvok kontroly, starostlivosti a autority. "Je to najvýznamnejšie slovo, ktoré hebrejčina má na definovanie Božej funkcie pri určovaní toho, čo sa stane osobe alebo skupine osôb v danej situácii, či už sú pod požehnaním alebo kliatbou, alebo sú umiestnení do boja alebo zachránení pred nebezpečenstvom. Boh je zobrazený ako panovník, ktorý rozhoduje a vykonáva svoje rozhodnutia nad nimi."²⁷ To znamená, že sa nemusí bezpodmienečne jednať o potrestanie, aj keď kontext našich veršov v Izaiášovi trest práve naznačuje. Výraz *pqd* je predovšetkým výpoveďou o Bohu, ktorý nakoniec bude mať osudy ľudí výlučne vo svojich rukách. Hospodin má zrátaných všetkých ľudí a pozná ich životy, preto len On má kompetenciu určiť ich údel a práve k tomuto nás privádza kniha Izaiáš.

"Nebeské zástupy", doslovný preklad znie: "armády na výšinách". V rámci kontextu sa môže jednať o "armády na náhorných plošinách a v horských oblastiach Sýrie a Palestíny"²⁸. Avšak pri eschatologickej perspektíve tu môže ísť aj o armády satanových anjelov, ktoré sa budú tiež zodpovedať Hospodinovi.

"Väzni v jame" môže sa tu jednať o synonymum slova *šeol*. Potom by tu bola reč o smrti. Údelom odbojných kráľov bude smrť. Hrob bude ich väzením, ale po mnohých dňoch budú potrestaný. Na toto by mohol nadväzovať Ján v knihe Zjavenie, keď popisuje druhé vzkriesenie bezbožných, po tisícročnom kráľovstve (Zj 20,7-10).

Použité zdroje a literatúra

BENEŠ, Jiří. Ozvëny Izaiášova volání: *Slova Izaiášova proroctví pro každodenní zamyšlení*. Praha: Návrat domů, 2012. 431 s. ISBN 978-80-7255-280-1.

Biblia Hebraica Stuttgartensia. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1997. ISBN 978-3-438-05222-3.

Biblia: Slovenský ekumenický preklad. 5. Vyd. (3. opravené vyd.) Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť, 2015. ISBN 978-80-85486-97-1.

BIČ, Miloš. *Palestina od pravěku ke křesťanství: II. Kult a náboženství*. Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1949. 395 s.

DOUGLAS, J. D. (ed.). *Nový biblický slovník*. 2. vyd. Praha: Návrat domů, 2009. ISBN 978-80-7255-193-4.

DOUKHAN, Jacques. *Krik nebies: Prorocký výklad Apokalypsy*. Vrútky: Advent-Orion, 1999. 230 s. ISBN 80-88960-12-6.

HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Advent-Orion, 2003. 630 s. ISBN 80-7172-865-9.

²⁶ WILLIAMS, T. F. "דקד" in VANGEMEREN, W. A. (ed.). *New International Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis*. vol. 3. Grand Rapids: Zondervan, 1997. 1345 s. ISBN 978-0-310-49978-7. str. 658.

²⁷ WATTS, J. D. W. *Word Biblical Commentary: Isaiah 1-33*. str. 781.

²⁸ *tamtiež*, str. 782.

MACARTHUR, John. *Starý zákon: komentář verš po verši*. Kroměříž: Didasko, 2015. ISBN 978-80-87587-17-1.

PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. 4. vyd. Praha: Kalich, 2006. 188 s. ISBN 80-7017-029-8.

STEFANOVIČ, Ranko. *Zjevení Janovo: Průvodce knihou Zjevení*. Praha: Advent-Orion, 2017. 254 s. ISBN 978-80-7172-707-1.

VANGEMEREN, W. A. (ed.). *New International Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis*. vol. 3. Grand Rapids: Zondervan, 1997. 1345 s. ISBN 978-0-310-49978-7.

WATTS, J. D. W. *Word Biblical Commentary: Isaiah 1-33*. vol. 24. Grand Rapids: Zondervan, 2018 (ePub edition). 1031 s. ISBN 978-0-310-58857-3.